

«ЯК РЕЦЕНЗУВАТИ ДИПЛОМНУ РОБОТУ?»

Оцінка за виконання кваліфікаційної дипломної роботи формується за результатами проходження цієї роботою декількох етапів розгляду:

- ① Перевірка роботи на відсутність порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату.
- ② Письмовий відгук наукового керівника.
- ③ Рецензування роботи іншим фахівцем, зазвичай — викладачем, науковцем чи представником бази практики.
- ④ Попередній захист роботи на кафедрі.
- ⑤ Захист дипломної роботи перед екзаменаційною (атестаційною) комісією, яка виставляє фінальну оцінку.
- ⑥ Розгляд апеляцій.
- ⑦ Розміщення успішно захищених робіт у відкритому доступі, зокрема в інституційному репозитарії закладу освіти.

Часто деякі з цих етапів відсутні. Наприклад:

- відгук наукового керівника може бути усним;
- студент може не мати права на апеляцію;
- університет може не приймати рішення про розміщення дипломних робіт у своєму репозитарії — тоді як лише у випадку доступності цих робіт можна застосовувати нещодавно затверджену процедуру «скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти... у разі виявлення фактів порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності»^[1].

Рецензування дипломної роботи — одержання фахової думки про якість її виконання — відбувається на різних етапах її розгляду. Змінюється ракурс, з якого різні фахівці розглядають доробок студента. Так, науковий керівник «супроводжує» студента впродовж підготовки дипломної роботи, дає йому поради, які студент може врахувати під час роботи над текстом. Тому відгук наукового керівника зазвичай включає певну особистісну характеристику студента, його дослідницьких навичок й потенціалу. Розгляд роботи на кафедрі — більше про формальні параметри: обсяг тексту, його правильне оформлення, список використаних джерел, коректність подання цитат та ін. Формальна (часто — зовнішня) рецензія характеризує безпосередній зміст проведеного дослідження. Екзаменаційна комісія узагальнює зібрану на попередніх етапах інформацію, оцінює як представлену до захисту роботу, так і презентаційні навички студента.

ЩО ЦЕ ОЗНАЧАЄ?

Аби рецензування дипломних робіт було ефективнішим, кафедрам слід врахувати таке.

- Успішне проходження дипломною роботою перевірки на відсутність ознак академічного плагіату ще не є оцінкою цієї роботи. Перевірка означає, що робота з певною ймовірністю відповідає мінімальним критеріям доброчесності й що її можна розглядати та оцінювати за змістом.
- Оскільки письмові відгуки на кваліфікаційну роботу надають науковий керівник і зовнішній рецензент, то для кожного з них доцільно сформулювати «технічне завдання» — набір запитань, за якими ці два фахівці зможуть охарактеризувати рецензоване дослідження. Наприклад, наукового керівника логічно просити переконатися, що дотримано всі технічні вимоги до оформлення кваліфікаційної праці, а зовнішній рецензент може зосередитися на практичній цінності дипломної роботи.
- Бажано не дублювати запитання до наукового керівника й рецензента, орієнтуйте їх на різні ракурси оцінювання роботи.
- Кваліфікаційна робота демонструє здобуття її автором певної сукупності результатів навчання. Тому завдання до дипломної роботи має стосуватися певних результатів навчання, визначених освітньою програмою та/або стандартом вищої освіти, і рецензентів доречно запитати про те, чи містить робота свідчення досягнення здобувачем освіти цих результатів.

«В англійському еквіваленті слово „рецензування“ — peer review — це оцінка рівного, погляд колеги. Іншими словами, рецензування — це не стільки про ієрархію (коли хтось вищий за посадою оцінює якість вашої роботи), скільки про спільноту, яка дбає про збереження стандартів якості аналітичної роботи. Рецензування — це фільтр, який дає змогу відсіяти неякісні тексти до етапу оприлюднення».

Катерина Зарембо^[2,с.133]

Роль і відгук наукового керівника

Науковий керівник має звертати увагу як на змістовні, так і на формальні аспекти підготовки студентської кваліфікаційної роботи. До формальних аспектів належать оформлення тексту (шрифт, абзацні відступи), заголовків, рисунків, таблиць, додатків; коректні посилання на джерела, правильне їх цитування; дотримання графіка написання роботи; відсутність ознак академічного плагіату, підготовки дипломної роботи третьою особою тощо. Врахуйте, що без відповідного досвіду може бути складно підготувати якісну розгорнуту анотацію до роботи, допоможіть у цьому питанні авторові дипломної роботи.

Щодо змістовних аспектів зворотного зв'язку керівника у процесі підготовки роботи, то Гарвардський університет^[3] пропонує сфокусувати увагу на двох-трьох найважливіших аспектах роботи, що потребують покращення, і надати по них розгорнуті рекомендації, аніж дописувати короткий коментар до кожної дрібної проблеми тексту.

Поточні коментарі до тексту можуть стосуватися таких питань, як^[3]:

- Чи має робота центральну думку (ідею), що прослідковується упродовж усього тексту? Чи ця ідея цікава і комплексна?
- Наскільки логічно побудовано роботу? Чи легко зрозуміти головне твердження кожної її частини?
- Чи підкріплено кожне твердження належними доказами? Чи засвідчує таке обґрунтування достатній рівень обізнаності автора з темою? Чи не пропущено якийсь важливий аргумент?
- Чи підібрано доречні джерела інформації? Чи правильно оформлено посилання на них?

Недоброчесність у рецензуванні

① Просити проєкт тексту рецензії. Рецензія за своєю суттю є викладом думки рецензента, а не автора роботи, змушеного писати відгук сам на себе.

② Максимально коротка і виключно позитивна рецензія. Такий відгук є неправдивим, суто формальним, він не є частиною дискусії щодо порушених в рецензованій праці питань.

③ Різні процедури рецензування та захисту бакалаврських і магістерських кваліфікаційних дипломних робіт. І бакалаврат, і магістратура є рівноцінними рівнями вищої освіти, тому немає достатніх підстав встановлювати спрощені (зокрема скорочені за рахунок відсутності зовнішнього рецензування) процедури оцінювання бакалаврських кваліфікаційних робіт.

«Я люблю науку. Я ненавиджу домисли, забобони, перебільшення й фальсифіковані дані. Покажіть мені дослідження, покажіть мені результати, покажіть мені висновки — а тоді покажіть мені кілька компетентних рецензій на все це».

William E. 'Bill' Vaughan

Надаючи рекомендації, віднаходьте правильний баланс між поточною кваліфікацією студента і Вашим рівнем обізнаності з темою. Сходінка рекомендацій має бути дещо вища за сьогоднішній рівень підготовки студента, але не має бути парканом.

Якщо, на Ваш погляд, результати дипломної роботи будуть цікаві для широкого загалу, порекомендуйте здобувачеві освіти їх опублікувати і порадьте, як і де це краще зробити.

У формальному відгуку науковому керівникові варто відзначити дотримання основних формальних вимог до кваліфікаційної роботи. Також можна прокоментувати коректність застосування у роботі термінологічного і теоретичного апарату, оскільки зовнішній рецензент часто не є дослідником та ймовірно приділятиме цьому аспекту мало уваги.

Зовнішнє рецензування

Зовнішня рецензія надається на заключному етапі підготовки дипломної роботи, коли можливість внесення суттєвих змін до рецензованої праці мінімальна. Тому цей відгук має більшу «ритуальну» складову і меншою мірою покликаний допомогти у покращенні якості дослідження. І все одно слід прагнути, щоб зовнішня рецензія в першу чергу транслювала сенси, кваліфіковані думки і лише в другу чергу була частиною ритуальності й формалізму.

Найкраща практика для цього — кафедрі завчасно визначити перелік питань, на які бажано одержати відповідь щодо певної кваліфікаційної роботи, і надати ці питання зовнішньому рецензентові.

До таких питань належать, зокрема:

- Грамотна мова тексту.
- Коректність, зрозумілість постановки проблеми, визначення мети і завдань дослідження.
- Належна аргументованість тверджень, коректність встановлення причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними явищами.
- Відповідність між назвами та змістом розділів та підрозділів роботи.
- Коректне використання професійної і наукової термінології.

- Логічність, цілісність структури роботи.
- Адекватність огляду попередніх досліджень.
- Опрацювання релевантних українських та іншомовних джерел.
- Зрозумілість опису використаної методології проведення дослідження.
- Актуальність фактичної та статистичної інформації, на яку спирається робота.
- Достатність використаних методів дослідження та видів/джерел опрацьованої інформації для досягнення заявленої мети дослідження.
- Коректність інтерпретації опрацьованих даних.
- Глибина критичного аналізу досліджуваної проблеми.
- Логічність зв'язку між результатами дослідження, його висновками і рекомендаціями.
- Недоліки дослідження.
- Практичні аспекти застосування результатів дослідження та інше.

Перевантажувати рецензента великою кількістю питань і аспектів розгляду роботи нерозумно. Тому наведений перелік — можливий орієнтир для формулювання кафедрою власних питань до рецензента з урахуванням контексту певної освітньої програми. Зокрема, на момент зовнішнього рецензування оформлення дипломної роботи вже має відповідати вимогам, тому просити рецензента коментувати оформлення не варто. Так само недоцільно просити рецензента оцінити роботу, оскільки він зазвичай не знає детально всіх критеріїв оцінювання дипломної роботи з урахуванням особливостей конкретної кафедри і освітньої програми.

Як дипломна робота, так і відгуки на неї, її обговорення у різних аудиторіях і середовищах — важлива частина академічного дискурсу, де класичні теоретичні підходи застосовуються до актуальних практичних проблем, де тестуються нові гіпотези, відточується термінологія, знаходяться нові рішення й підходи. Врешті, на глибшому рівні рецензування — це інструмент формування та підтримки мережі професійних комунікацій і знайомств. Успішних Вам комунікацій!

ЧОГО НЕ ВАРТО ПИСАТИ У РЕЦЕНЗІЇ

«РЕЦЕНЗОВАНА ПРАЦЯ ОФОРМЛЕНА У ВІДПОВІДНОСТІ ДО ВСТАНОВЛЕНИХ ВИМОГ, ВОНА СКЛАДАЄТЬСЯ ЗІ ВСТУПУ, ТРЬОХ РОЗДІЛІВ, ВИСНОВКІВ, ДОДАТКІВ. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ НАЛІЧУЄ 123 ПОЗИЦІЇ».

— Ви витратили три рядки тексту Вашого відгуку, не сказавши про роботу нічого нового або неочевидного.

«РОБОТА ВИКОНАНА НА ВИСОКОМУ ТЕОРЕТИЧНОМУ (МЕТОДОЛОГІЧНОМУ, НАУКОВОМУ...) РІВНІ», «АВТОРОМ ВИКОРИСТАНО ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ».

— Схвальне, однак неконкретне твердження. Опишіть, що саме виконано на високому рівні й що про це свідчить; чому обрані методи й опрацьовані джерела інформації є найбільш доцільними для досягнення мети дослідження.

«СУТТЄВИХ НЕДОЛІКІВ/ЗАУВАЖЕНЬ ДО РЕЦЕНЗОВАНОЇ РОБОТИ НЕМАЄ».

— По-перше, так не буває. По-друге, рецензія має орієнтувати на можливість досягнення наступної сходинки, здолання вищої планки якості дослідження, і демонстрація цієї планки є однією з важливих функцій відгуку.

«ДИПЛОМНА РОБОТА ЗАСЛУГОВУЄ НА ОЦІНКУ „ВІДМІННО“».

— Хоча деякі університети передбачають, що рецензент має надати роботі власну оцінку за чотирибальною шкалою, на нашу думку, це не є коректним. Рецензент перш за все має надати змістовну характеристику роботи, інформацію, що допоможе екзаменаційній комісії прийняти власне обґрунтоване рішення щодо оцінки роботи з урахуванням презентації її результатів під час захисту.

Джерела, що допомогли підготувати цей випуск бюлетеня:

1. Порядок скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації : затв. постановою КМУ від 26.08.2021 № 897. URL: <https://cutt.ly/HESbQB4>
2. Зарембо К. та ін. Писати аналітику може кожен. Мистецтво переконливого тексту. — К. : Віхола, 2021. — 224 с.
3. Responding to Student Writing. URL: <https://cutt.ly/nЕНВУКТ>

В оформленні бюлетеня використано іконку feedback by iconpixel, одержану на сервісі The Noun Project.

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ. УСІ ВИПУСКИ ЧИТАЙТЕ НА РЕСУРСІ WWW.SKERTIC.IN.UA

ЦЯ ПУБЛІКАЦІЯ ПОШИРЮЄТЬСЯ НА УМОВАХ ЛІЦЕНЗІЇ CREATIVE COMMONS: ІЗ ЗАЗНАЧЕННЯМ АВТОРСТВА — НЕКОМЕРЦІЙНА — ПОШИРЕННЯ НА ТИХ САМИХ УМОВАХ 4.0 МІЖНАРОДНА (CC BY-NC-SA 4.0)